

Darja Kerec

Nikolaj III. – najvidnejši predstavnik gornjelendavskih Szécsijev v 14. stoletju

I. Szécsiji¹ v 14. stoletju

Marca 1387² je v visoki starosti umrl Nikolaj III. Szécsi, ljubljenec Ludvika I. Velikega. V skoraj polstoletni karieri, ki jo je začel kot župan komitata Nógrád (*Gyarmat/comitatus Neogradiensis*) in končal kot palatin, za sabo ni pustil le štirih sinov, ampak tudi ime rodu³, ki je kar nekajkrat v zgodovini Ogrske (in Hrvaške) krojilo usodo kraljev in kraljic, duhovščine, magnatov, meščanov in nenazadnje tudi podložnih.

Nikolaj (Miklós) III. Szécsi je bil sin Petra III.,⁴ začetnika prve generacije gornjelendavskih Szécsijev. Prvi, ki nosi rodbinsko ime (*de genere*) Balog, pa je Nikolaj I., ki je imel osem sinov in eno hčer: Petra III., Ladislava I., Nikolaja II., Dionizija I., Pavla, Ivana I., Bekeha in Andreja. Vendar se v listini Karla I. (29. marec 1323) omenja le prvih pet.⁵ Ladislav I. naj bi se rodil zunaj zakona,⁶ prav tako Andrej in Katalin,⁷ ki tudi nista navedena v Karlovi listini. Brat Petra III. – Dionizij (Dénes) I. pa je začetnik rimaszécsijeve veje, ki se za razliko od gornjelendavske vse do leta 1526 ne smatra za neposrednega dediča gospostev Gornja Lendava,

¹ Priimek *Szécsi* Slovaki pišejo različno: Séci, Széchy, zo Seče, Sečský. Sodobna madžarska transkripcija je *Szécsi*.

² Podatek o letnici Nikolajeve smrti (in rojstvu – ok. 1320) je v literaturi različen. Nekateri zgodovinarji so letnico njegove smrti potegnili celo do poznega 1393. leta (Wertner Mór, *A Magyar nemzetségék a XIV. század közepéig / Számos genealogiai táblával*, I. kötet A-H, Temesvár 1891, str. 78).

³ Rodbina izvira iz slovaškega mesta (in zemljiškega gospostva) Rimavská Seč (madž. Rima-Szécs), ki se razprostira na južnem delu Rimavske kotline, skozi katero teče reka Rimava. Nekoč pomembno gospostvo leži v županiji oz. komitatu Gemer (lat. *comitatus Gó(e)mö(e)riensis*, slov. *Gemerská stolica*, madž. *Gömör vármegye*). Predniki Szécsijev naj bi prišli iz Turingije in se naselili v dolini ob potoku Blh ter se sčasoma razdelili v dve veji: Baloge in (Rima-)Szécsije. Simon de Kéza v svoji kroniki, napisani v drugi polovici 13. stoletja, kot prednika Balogov omenja viteza Altmana Friedburškega, katerega predhodniki naj bi iz Turingije na Ogrsko prišli v obdobju kralja Andreja sredi 11. stoletja (Leon Sokolovský, *Erb Rimavskej Seči*, str. 15, v: *Vlastivedné štúdie Gemera 8*, Rimavska Sobota 1990). Zápis Simona Kéze o vitezu Altmanu (*Altman intrat de Fridibur miles coridatus ex patria Turingorum, de isto illi de Bolugi oriuntur.*); György Györffy, *Geographica historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae/ Comitatus Dobokonensis, Albensis Transilvanensis, Strigoniensis, Albensis Fogarasiensis, Gömöriensis et Jauriensis; Gömör varmegye*, Budapest 1987, str. 483) povzema tudi Wertner (M. Wertner, n. d., str. 75). V starejši literaturi se omenja, da je bil ravno Altman prvi posestnik *castruma* Blh. Vendar naj bi že starejši naziv gradu (*Fellak*) kazal na slovanski izvor, tako da je grad verjetno obstajal že pred Altmanovim prihodom (*«...super castro nunc Bolugh nuncupato super montem Meleekhegh, qui olim...Fellak fuisset nuncupatus, in C. Gumur»*; Gy. Györffy, n. d., prav tam).

⁴ Peter je imel posesti v južnem delu Ogrske, v današnjem Prekmurju in Slavoniji. Njegova veja je prevzela pridevek »z Gornje Lendave« (*f [F]elsöli[en]dvai*).

⁵ Gusztáv Wenzel, *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, Pest 1867, VI., št. 224, str. 370–372.

⁶ Iván Nagy, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 10. kötet, Pest 1863, str. 530.

⁷ M. Wertner, n. d., str. 78.

Belmura in Dobra.⁸ To se zgodi šele po smrti zadnjega gornjelendavskega Szécsija, Tomaža, ki leta 1535 umre brez potomcev. Njegove posesti po tem letu pridobijo Rimaszécsiji.

Predstavnik druge generacije Gornjelendavskih je torej Nikolaj III. Poročen je bil z Margareto (Margit), ki je bila hči Pavla Debreczenija in vnukinja palatina (1322) Dózse Debreczenija.⁹ Imela sta štiri sinove: Ivana (János), Franca, Nikolaja IV. (žena Helena/Ilona Garai oz. Gorjanska) in Petra V.¹⁰ Petru V. je kralj Sigismund leta 1393 kot hercegu dodelil gospostvo Kőrmend.¹¹

Med brati Nikolaja III. se omenjajo: Ivánka (János), ki je leta 1347 postal magister točajev (*fQasztalnok, magister dapiferorum, senescalus*) in posestnik Jelenca (Gymes) na današnjem Slovaškem; zatem Jakob ter Dominik (Domonkos), ki je bil v letih 1343–45 transilvanski prošt, med leti 1355–68 pa transilvanski škof.¹²

II. Posesti Szécsijev v 14. stoletju

Ko je 13. marca 1321 umrl najvztrajnejši politični oponent Karla Roberta I., palatin Matej Čak (Máté Chák) iz Trenčina, je kralj začel konfiscirati posesti njegovih zaveznikov in jih deliti svojim podanikom. Karel I. in Ludvik I. sta med prvimi na Ogrskem vpeljala t. i. sistem *donatio nova*. Med tistimi, ki jih je doletela ta čast, so bili tudi Szécsiji, ki so 29. marca 1323 v dedni fevd prejeli gospostvo ob Blhu (madž. Balog) v komitatu Gemer.¹³

Vendar najstarejši vir o obstoju Balogov pred 14. stoletjem sega v leto 1214¹⁴, ko se omenjajo Peter II., Konrad ter Ivánka I., kar priča o tem, da so bili Balogovci do srede 13. stoletja že pomembna fevdalna rodbina. Leta 1347 sta Nikolaj III. (tedaj hrvaško-slavonski ban) in Ivánka skupaj s stricem Dionizijem prejela široke posesti v županiji Gemer.¹⁵ Tako je

⁸ Dionizij I. leta 1338 prevzame naziv »*de Rima- Széch*« in s tem tudi pripadajoče posesti. Njegovi potomci, ki se ustalijo na posestvih Gemera, k svojemu imenu začnejo pripisovati pridevek »od Sečijev« (*de Zech*), kmalu pa tudi »z Rimavske Seči« (*de Rymazech*); prav tam.

⁹ Magyar életrajzi lexikon [dalje: Életrajzi lexikon], II. kötet (L–Z), Budapest 1969, str. 724–725; prim. I. Nagy, n. d., str. 530.

¹⁰ Forgón Mihály, Gömör – Kishont vármegye nemes családai 2, Cluj 1909, str. 604.

¹¹ I. Nagy, n. d., str. 528, 530.

¹² Slovenský biografický slovník, Matica Slovenská, Martin 1992 – od roku 833 do roku 1990 [dalje: Biografický slovník], V. zväzok, str. 190; prim. M. Forgón, n. d., str. 604. Po drugih podatkih je Dominik cerkveno pot izbral že leta 1340 in je transilvanski prepošt postal šele leta 1357 (Korai magyar történeti lexikon 9.–14. század [dalje: Korai magyar lexikon], Budapest 1994, ur. Gy. Kristó, str. 621; prim. A Pallas nagy lexikon, az összei ismeretek enciklopédiája [dalje: Pallas lexikon], Budapest 1893, I. kötet, str. 514). Že Szécsi Andrej je bil transilvanski škof (1320–56), prav tako pa Dominik (Korai magyar lexikon, str. 192–193).

¹³ »...*castro /.../Bolugh nominato, cujus mons, quo idem extitit vallatum – eorumdem Petri, Ladislai, Nicolai et Dionysii, fidelium nostrorum per eosdem fuisse dicebatur, cum omnibus villis ad idem castrum spectantibus, /.../per eos eorum hereditibus, heredumque suorum successoribus eo jure, quo nostrae collationi eadem possessiones cum castro praedicto sunt devolutae, cum omnibus utilitatibus earundem et pertinentiis universis, sine praejudicio juris alieni, dedimus, donavimus, et contulimus, perpetuo possidendas et habendas.*« (György Fejér, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis [dalje: CDH], Budae 1829–66, VIII/6, str. 64–67). Posest je Karel I. daroval 18. marca 1322 na prošnjo sinov Nikolaja I. zaradi zvestobe in predanega boja z Matejem Čakom pri Košicah (1312). Drugi razlog je bila nasilna smrt Pavla Szécsija. Umrl je v ujetništvu na gradu Megeriuche, ki so ga zavzeli kralju nepokorni sinovi Henrika Otha (de genere Balog!). *Megeriwch* se leta 1228 omenja kot dedna posest med Dravo in Savo, ki jo je od kralja Andreja II. prejel Peter iz rodu Tét (M. Wertner, Magyar nemzetségek, II., str. 348).

¹⁴ M. Forgón, n. d., str. 604.

¹⁵ Prav tam, str. 602.

Petrova veja gospodarila v Železni županiji, Dionizijeva pa v Gemeru. Ludvik I. je za zasluge v vojni z neapeljskim kraljestvom (1350–51) Nikolaju III. kot dedni fevd ponovno potrdil posest in graščino Blh.¹⁶

Že stari oče Nikolaja III. je bil kastelan Novega Bečeja (Hasznos/Becse várnagya) v današnji Srbiji, Dionizij I. pa je bil v letih 1323–24 veliki župan (*főispán*)¹⁷ v današnji Romuniji (Mehadija/Mihályd in Jdioar /Zsidóvár),¹⁸ v letih 1330–41 pa ban komitata Severin,¹⁹ in to potem, ko je vlaški vojvoda Besarab Veliki (1317–52) leta 1324 prekoračil reko Alt (Olt) ter zasedel omenjeni komitat. Nasproti mu je šel Karel I., ga premagal ter tako nazaj dobil banat, na čelo katerega je postavil Dionizija I.²⁰ Tudi Nikolaj III. je bil sprva ban Severina (*Szörényi bán*),²¹ po Nagyju²² pa je kot veliki župan Turoca (Túrocz)²³ v fevd dobil Szklabinjo (Sklabinský Podzámok) in Blatnico. Bil pa je tudi veliki župan komitatov Szepes (s Szepesvárom/Spišský hrad), Sáros (Šarišský hrad) in Nógrád.²⁴ Nógrádski komitat s trgov Szanda se prvič omenja leta 1327, ko je bil Peter III. Szécsi²⁵ župan in *várkapitány* v Szandaju.²⁶ Nikolaj III. je bil tudi župan (*comes/ispán*) komitata Trenčin.²⁷ Leta 1317 so Széciji v Peštanskem komitatu v fevd prejeli Göd, Keszö in Szöd.²⁸

Poleg posesti v Rimavski Seči ter ob Blhu, so gornjelendavski Széciji že sredi 14. stoletja prejeli obsežno gospostvo na jugu kraljestva, torej v Železni županiji. Središče njihovih posesti v Prekmurju je postalo gospostvo Gornja Lendava. Večina tega področja (Gornje in Dolnje Prekmurje) je v 11. stoletju postala kronska last, kar je razvidno iz vrste kraljevih darovnic v naslednjih stoletjih. Amadejevci iz rodu Gutkeled so lendavsko gospostvo upravljali med leti 1275–1357.²⁹ Leta 1366 pride ta posest po dogovoru z bratrancem Blažem v roke Nikolaju

¹⁶ Korai magyar lexikon, str. 620–621.

¹⁷ Főispán/örökös/Comes Parochianus je bil veliki dedni župan in na čelu komitata: »Comes perpetuus cum dignitate natus, qui solius regis iudicio nititur, ... dictus, praefectus, cuius auctoritas sese non modo ad castrum ipsum, sed ad universam Provinciam, castro circumfusam, seu Comitatum extendit.« (Antonius Barta, *Glossarium mediae et infimae Latinitatis Regni Hungariae*, Budapest MCMII [ponatis 1984], str. 110, 144).

¹⁸ Korai magyar lexikon, str. 192–193; prim. Pállas lexikon, str. 489, 514.

¹⁹ Korai magyar lexikon, prav tam.

²⁰ Bálint Hóman, *Geschichte des ungarischen Mittelalters*, Berlin 1943 (II. Band), str. 302, 324; tako tudi v: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum II.*, (ed. E. Szentpétery, Budapestini 1938, str. 219–222, št. 92), kjer se v *Chronicon rhythmicum Henrici de Mügelin Germaniae conscriptum* (20. avgusta 1330 [1332]) omenja: »Wie der kunig Karl czoh auf den pfalczgraffen und wolt yn das land abetwingen etc.« O škodi, ki so jo naredili Vlahi (Besarab) in akciji Karla I.: »Do /.../zoh der kunig Karl auf den pfalczgraffen Wazarab aus der Walachey und wolt im das land abtwingen und wolt es den sein gegeben haben. Do kam der kunig Karl uber die alben [Alpen oz. Transilvanske Alpe, op. D.K.] zu Zebrun /sic/ Dionisio und nam dy die do vor was gewesen dez woyboden waz gewest.« (Prav tam).

²¹ Tade Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* [dalje: CDR], Zagreb 1904–1934, XI, str. 624, št. 477).

²² I. Nagy, n. d., str. 530.

²³ CDH, IX/2, str. 732–744.

²⁴ Leta 1317 kot darovnici prejmejo Nötic in Uzso (M. Wertner, n. d., str. 77; prim. Géza Csergheő de N.-Tacsikánd, *Wappenbuch des Adels von Ungarn* [sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone], Heft 22–28, str. 619).

²⁵ I. Nagy, n. d., str. 530 (oče Nikolaja III. se napačno omenja kot Peter I.; prav: III.).

²⁶ Prav tam, str. 528.

²⁷ CDH, IX/6, str. 324.

²⁸ M. Wertner, n. d., str. 77; prim. Géza Csergheő de N.-Tacsikánd, n. d., Heft 22–28, str. 619.

²⁹ Andrej Hozjan, *Oris fevdalno-posestnih razmer na območju Prekmurja ter do reke Rabe med 12. in 18. stoletjem*, str. 55–56 (v: *Katalog stalne muzejske razstave, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota 1997*).

III. Szécsiju.³⁰ Ban Nikolaj Amade (Omode) se pogosto omenja kot »ban iz Gornje Lendave«³¹, a nikoli kot »Nicolaus de Ferreo Castro« ali »Nicolaus de Castro Li[e]ndva« ipd. Nedvomno pa je leta 1275 gornjelendavsko posest Ladislav IV. podelil Amadeju.³²

V darilni listini iz leta 1366 je pomemben pripis oz. določba o načinu dedovanja po izumrtju moške linije gornjelendavskih Szécsijev.³³ Ko je leta 1535 umrl Štefan, sin Tomaža IV., je njegova sestra Margareta dedovala posesti na celotnem ozemlju gospostev Gornja Lendava, Murska Sobota, Szécsiziget, Monošter, Lethenye in v Medmurju (Podturen, Grebengrad), leta 1555 pa še Dobro. Po njeni smrti (1570) je našete posesti dedoval Tomaž V. (de Rima-Szécs). Gornja Lendava je bila prva (!) posest Szécsijev na slovenskih (prekmurskih) tleh. Ponekod se pojavlja podatek, da je bila v njihovih rokah že leta 1347,³⁴ kar pa je malo verjetno. Vsekakor to posest (Rima-)Szécsiji obdržijo do leta 1670.³⁵

Ob prevzemu gornjelendavskega gospostva je Szécsijem prav tako pripadla Belmura z največjim naseljem (Mursko) Soboto. Leta 1366 se v darovnici omenja, da Szécsijem pripada tudi obmurski okoliš (*districtus Belmura*) s petnajstimi naselji, med katerimi je tudi »*civitas*« Sobota.³⁶ Najmlajši Szécsijev sin (Nikolaj IV.) je leta 1476 prebivalce Sobote oprostil vseh plačil, dajatev, pristojbin, bremen in rabot.³⁷ V poročilu iz leta 1765 (28. november) se omenja, da je Nikolaj IV. Szécsi leta 1476 popolnoma osvobodil Sobočane in jim dal izjemne pravice za »vse večne čase« (*per dominum Comitem Nicolaum Széchy plenarie libertati et privilegiati fuerint /.../ pro perpetuis temporibus*). Szécsi Sobočane imenuje meščane, ne podložnike (*non coloni sed Cives appellati sunt*).³⁸ Prvič pa se Sobota kot *civitas* oz. mesto omenja leta 1366, in sicer kot »*civitas Murazumbota... in districtu Beelmura*.«³⁹ Ko je leta 1208 Andrej II. grofu Nikolaju iz Železne županije podelil obsežno zemljišče Lyndwa, s središčem v Gornji Lendavi, Sobota še ni spadala k temu zemljišču, čeprav je takrat že obstajal kraj z imenom Sobota in cerkvijo sv. Nikolaja. V darovnici se ob prevzemu gornjelendavske posesti omenja, da grofu Nikolaju pripadajo tudi zaselki belmurskega okrožja, to je onstran Mure: Murska Sobota, Satahovci, Murski Črnci, Gradišče, Tropovci, Tišina, Murski Petrovci, Sodišinci, Gederovci, Vanča vas, Rankovci, Kupšinci, Polana, Veščica in Černelavci.⁴⁰

³⁰ »Cambiales litterae, quibus mediantibus Nicolaus, filius Petri de Rima-Zécz, Slauoniae, Dalmatiae et Croatiae banus, cum consensu Magistri Blasii, filii Dionysii, condam Bani, fratris ipsius patruelis, Blasius, Archidiaconus Zaladiensis, Plenipotentarius Procurator, eidem Nicolao /.../, dat et resignat castrum Lindua vocatum, quod ex defectu Ioannis, filii Nicolai, filii alterius Nicolai, totius Sclauoniae Bani, filii Omodaei, prius Nicolao Konth Palatino collatum,....; ob id, in defectu haeredum Nicolai successio Blasii stipulata est etiam quoad Lindua cum clausula: haeredibus et posteritatibus.« (CDH, VII/3, str. 129–131).

³¹ »Felsőlendvai Miklós« se med slavonskimi bani oz. hrvaško-dalmatinskimi in primorskimi bani (*szllavón bánok; horvát-dalmát és tenger melléki bánok*) pojavlja med 1322–1325. Dve desetletji za njim pa funkcijo slavonskega in hrvaškega bana prvokrat prevzame Nikolaj III. Szécsi (Korai magyar lexikon, str. 650).

³² Prav tam.

³³ »Nicolaus vero de Zécz cambiantis, ac de genere Bolug oriundi, posteris sexus masculini tenuerunt castrum Felső- Lindua, quibus deficientibus sensu earumdem cambialium transiit ad lineam Blasii ibidem memorati, per cuius posteros foeminei sexus actu possidentur.« (CDH, VII/3, str. 131).

³⁴ Tako v Vas vármegye: Magyarország és városai sorozat reprint kiadása Praznovszky Mihály bevezető szövegével [dalje: Vas vármegye], Budapest 1989, str. 548), kjer se leta 1347 omenja gornjelendavsko gospostvo Balogov z Nikolajem na čelu. Sodeč po letnici je lahko prvi prejemnik Nikolaj III. ali pa njegov stric.

³⁵ Révai nagy lexikon (az összei ismeretek enciklopédiája), Budapest 1911–26, XIX. kötet, str. 149.

³⁶ Jože Smej, Pregled srednjeveške zgodovine Murske Sobote: Predstavitev novega mestnega grba, Zgodovinski časopis 44, 1990, št. 4, str. 547.

³⁷ Prav tam.

³⁸ Prav tam, str. 549–550.

³⁹ Ivan Zelko, Prekmurje do leta 1500 (Historična topografija Slovenije/1), Murska Sobota 1982, str. 66.

⁴⁰ Jože Smej, Prizadevanje Sobočanov za mestne pravice od leta 1366, Vestnik, 29. marec 1990, str. 11.

Gospodstvo Dobra (Vasdobra/Neuhaus am Klausenbach) v Železni županiji je kralj Sigismund Szécsijem dodelil leta 1387.⁴¹ Severno od Rabe do gospodstva Gornja Lendava na jugu so jim pripadle tele vasi: Kuzma, Matjaševci, Zgornji in Spodnji Dolič, Trdkova, Boreča, Martinje, Šulinci, Neradnovci, Ženavlje, Čepinci, Markovci in Budinci.⁴² Kot že omenjeno, je leta 1393 Sigismund Petru V. dodelil Körmend (v zameno za Újvárt in Középnémet⁴³ ter Lénti⁴⁴). Leta 1365 Szécsiji nasledijo Buzádove (*Ponith comites*) in prejmejo gospodstvo Velemér.⁴⁵ Področje današnjega Monoštra je bilo v rokah ogrskega kralja do leta 1165, po letu 1390 pa je bil večji del monoštrske (cistercijanske) posesti dodeljen Szécsijem. Leta 1390 je Sigismund patronatno pravico dodelil Ivanu (!).⁴⁶ Leta 1477 so to posest prevzeli Habsburžani, zatem pa je ponovno postala samostojna opatijska posest.⁴⁷ V komitatu Zala so Szécsiji leta 1366 v zameno za posest Olnof[a]d (komitat Boršod), ki ga je prejel takratni magister vinotoča Peter Cudar (Zudar),⁴⁸ dobili posesti Letenye, Chatar in Heryou.⁴⁹ Gospodstvo z gradom ÉleskQ (Ostrý KameH) na današnjem Slovaškem so do leta 1322 posedovali Miškolci (Miskólcz).⁵⁰ Na Ogrskem je zatem sledilo obdobje pretresov in mnoge posesti so bile konfiscirane. Leta 1366 pa ÉleskQ prejmejo gornjelendavski Szécsiji, o čemer priča pogodba o prenosu lastništva.⁵¹

Morda najpomembnejši akt, ki se navezuje na posestne razmere in Szécsije v 14. stoletju, je nedvomno delilna listina iz leta 1360. V zgodovini srednjeveškega plemstva so bile zemljiške delitve očetove posesti skoraj najpomembnejši dogodek znotraj neke družine ali rodbine, samo če pomislimo na knežje delilne pogodbe v srednjeveški in novoveški Nemčiji, ki so določale usodo velikih dežel kot so Avstrija, Bavarska, Saška in druge. Enako je veljalo za delilne pogodbe madžarskih plemiških rodbin. Temeljna načela madžarskega dednega prava so bila podobna nemškimi pravnimi normam. Posest se je lahko dedovala le po moškem. Hčere so bile, razen izjemoma, iz dedovanja izvzete, vendar jim je pripadla *quarta filialis/puellaris*. Zemljiška posest je torej prešla v roke (legitimnih) sinov, med katere se je ta

⁴¹ Korai magyar lexikon, str. 169.

⁴² A. Hozjan, n. d., str. 56.

⁴³ M. Forgón, n. d., str. 602.

⁴⁴ Vas vármegye, str. 573.

⁴⁵ Korai magyar lexikon, str. 722.

⁴⁶ »*Sigismundus Rex Hungariae ius patronatus in Abbatiam sancti Gotthardi Johanni de Szécs confert. Anno domini MCCCXC.*« (CDH, X/3, str. 104–107). I. Nagy (n. d., str. 530) ter M. Forgón (n. d., str. 602) napačno pišeta, da je bila patronatna pravica namenjena Petru V., takratnemu herceghu. Podatek o patronatu Ivana (in njegovih bratov ter potomcev) se omenja tudi v Vas vármegye (str. 282). Dodatno pa ga potrjuje Sigismund s privilegijem decembra 1391: »*Nos Sigismundus, l.../Memoriae commendamus l.../Quod Magister Ioannes, filius viri magnifici condam Domini Nicolai de Szech, Palatini, fidelis noster et dilectus, l.../ Patronatum Ecclesiae Beati Gotthardi martyris de Szent Gothard, in Comitatu Castriferrei siti, dudum ad nostros Praedecessores Reges Hungariae, felicium recordationum, et ad nos spectans, sibi ac Frankoni, Nicolao et Petro, fratribus ipsius vterinis, ipsorumque haeredibus, et posteritatibus vniuersis perpetuo dari, et conferri postulauit,...*« (CDH, X/1, str. 682–683).

⁴⁷ A. Hozjan, n. d., str. 55–56.

⁴⁸ Župan Boršoda leta 1359, slavonski ban med 1368–71 in 1373–80 ter hrvaško-dalmatinski ban leta 1386.

⁴⁹ Prepis posesti je Ludvik I. potrdil v Višegradu 26. avgusta 1366 (CDR, XIII, str. 565–566, št. 404). 2. julija 1378 je samostan sv. Andreja v Zalaváru (komitat Zala) določil rok (do jeseni istega leta) za izmero meja med posestmi Nikolaja III. Szécsija in drugih interesentov (Štefan, sin Matije in Szécsijev služabnik oz. *famulus*, ter Paska de Zayka z brati) na posestvih Lethenye in Beych (CDR, XV, str. 385–386, št. 282).

⁵⁰ Korai magyar lexikon, str. 185.

⁵¹ »*Cambiales litterae, quibus mediantibus Nicolaus, filius Petri de Rima-Zéc, Slauoniae, Dalmatiae et Croatiae banus, cum consensu Magistri Blasii, filii Dionysii, condam Bani, fratris ipsius patruelis, arcem ÉleskQ cum possessionibus ad eam pertinentibus ac cum iure patronatus Beati Petri de Tapolcza ipsos contingente, l.../* (CDH, VII/3, str. 129–131).

enakomerno razdelila. V primeru, da je sin umrl brez moških potomcev, je bil njegov delež – tudi enakovredno – porazdeljen med njegove brate. Vendar se dedovanje ni vedno izvršilo takoj po očetovi smrti. Pogosto so sinovi očetovo zapuščino obdržali v skupni lasti in včasih so dedovali šele vnuki ali pravnuki. Vendar je pravilo, da je bila vsaka veja deležna iste vrednosti podedovanega, ostalo nespremenjeno.⁵²

Tehnika delitve posesti nam je poznana iz številnih ohranjenih družinskih pogodb, posledično pa tudi iz kasnejših stanj določenih posesti (spisek davkoplačevalcev, urbarji ipd.). Tekom 14. stoletja na Ogrskem srečujemo dve – v osnovi različni – metodi delitve zapuščine pri plemstvu. V prvem primeru so bili vsi zaselki določenega področja dodeljeni upravičencu; v drugem primeru pa se je delitev razširila le na hube podložnikov in sama posest je ostala nedeljiva. Širom Ogrske so se te metode rahlo razlikovale in se niso uporabljale v enem in istem obdobju. Do srede 14. stoletja je bil pogostejši prvi način, zatem ga je nasledil drugi (delitev na osnovi posestnih kmetij oz. hub). Sicer sta oba načina koeksistirala le nekajkrat v zgodovini, pa še to le dve desetletji.⁵³

Prvi znani primer delilne pogodbe je iz leta 1231 in omenja delitev posesti rodbine Tibold v komitatu Somogy in v Vzhodni Slavoniji. Hkrati je to eden zgodnjih dokumentov, kjer so pravna pravila določena s strani zasebnikov. Zadnja rodbinska pogodba, kjer je uporabljena metoda delitve vseh posesti na dva (enakovredna dela), se tiče ravno Szécsijev.⁵⁴ Za vsako rodbino je bilo dobrodošlo, da se je zemljiška posest nahajala v različnih komitatih, in da so bile posesti med sabo enakovredne. Obe veji Szécsijev se leta 1360 razcepita tako, da posesti v komitatu Gemer pripadejo potomcem Dionizija I., tiste v sosednjem Boršodu (*comitatus Borsodiensis*) pa njegovemu nečaku gornjelendavskemu Nikolaju.⁵⁵ Tako so od srede 13. do konca 14. stoletja Szécsiji največ posesti prejeli v Gemerskem (Gömör), Nogradskem (Nógrád), Baranjskem (Baranya), Peštanskem (Pest), Železnem (Vas) in Zalskem (Zala) komitatu.

III. Hrvaška v prvi polovici 14. stoletja

Po neuspešni vladavini Andreja III. so se na Hrvaškem za mnoge vplivne plemiške rodbine začeli boljši časi, in to potem, ko je prvi kralj iz dinastije Anžuvincev – Karel I. nastopil direktno oblast na Ogrskem, v Slavoniji in Transilvaniji. Povečal se je vpliv bana, tako na primer Pavla Šubia, ki je svojo oblast razširil na ozemlje Bosne in Huma in uspel zatreti beneško ekspanzijo v Dalmacijo. Vendar je bila najpomembnejša novost, ki so jo vpeljali Šubii, sprememba naziva banskega urada. Sprva je Pavel sam uporabljal naziv *banus maritimus*, leta 1290 pa že *banus Croatorum*, s čimer je želel izraziti neodvisnost od bana celotne Slavonije. Tudi njegov sin Mladen je uporabljal ta naziv. Svojstven položaj Mladena pa ni bil pogodu Karlu I. in leta 1322 ga je dal zapreti, kar je v naslednjih desetletjih pripeljalo do oligarhičnih sporov. Dalmatinska mesta so sprejela »zaščito« Benetk. Edini, ki so še sprejemali kraljevo oblast in zaščito, so bili Krčki-Frankopani, katerih posesti so se nahajale na severozahodu kraljevine.⁵⁶

⁵² Pál Engel, *Erbteilung und Familienbildung*, str. 411 (v: *The Man of many Devices, Who Wandered Full Many Ways... Festschrift in Honor of János M. Bak [dalje: The Man of many Devices]*; ed. by Balázs Nagy and Marcell Sebök, CEU Press Budapest 1999).

⁵³ Prav tam, str. 413.

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ Prav tam, 414–415.

⁵⁶ Damir Karbi, *Defining the Position of Croatia During the Restoration of Royal Power (1345–1361)*. An Outline, str. 521 (v: *The Man of many Devices*).

Sistem, ki je bil izoblikovan v času anžuvinskih reform (sodstvo, davki, županije), se je ohranil do začetka 16. stoletja. Hrvaška, čeprav del Ogrske, je ohranila svoje posebnosti v lokalni upravi, kar pa se je v času beneške nevarnosti pokazalo za premalo učinkovito. Konec 13. stoletja se prav tako pojavi ločena funkcija »bana primorskih regij« (*banus Croatiae et Dalmatiae*), ki je bil imenovan od bana celotne Slavonije in njemu neposredno odgovoren.⁵⁷

Sredi 14. stoletja je vzniknil boj med Zadrom in Benetkami. Dalmacija je imela podporo ogrskega kralja Ludvika I. ter hrvaško-slavonskega bana Nikolaja I. Bánffyja (Baniča), ki je do nastopa Szécsija načeloval ogrsko-hrvaški vojski. Benetke so leta 1346 od Ludvika I. zahtevale, da se za naslednjih 20 let odreče Zadra in vse Dalmacije v zameno za 100.000 dukatov (vsako leto 5000). Ker Ogrska ni pristala na ta predlog, je 1. julija 1346 prišlo do odločilne bitke, v kateri so zmagali Benečani. Boj se je vršil na območju beneške trdnjave Ostrovica, kamor je v napad s svojo vojsko pohitel Nikolaj I. Bánffy. Ob napadu je dobil dve hudi rani, a k sreči ni umrl.⁵⁸ Je pa bil za nekaj časa nezmožen nadaljnega bojevanja in izvrševanja banske službe. Posledica ranjenega Bánffyja je bila umestitev novega slavonsko-hrvaškega bana (*banus tocius Sclavoniae et Croatiae*).⁵⁹ Ludvik I. se je po neuspeli bitki za nekaj časa zadržal v Slavoniji, zatem pa vrnil na Ogrsko. Funkcijo hrvaško-dalmatinskega bana je Nikolaj III. Szécsi opravljal kar štirikrat. Poleti 1346, najverjetneje pa že konec junija,⁶⁰ je začel s službo hrvaško-slavonskega bana. Skušal je čimbolj pomagati prebivalcem Zadra, saj so po Ludvikovem neuspehu le-ti vse težje odbijali napade Benečanov. 10. avgusta se je z izdajo Benečanom posrečilo osvojiti utrdbo Sv. Mihajla na otoku Ugljanu. Možnost osvojiti mesto jim je bila dana z vseh strani. 21. avgusta so beneški poslaniki pozvali vse prebivalce Zadra v hrvaškem in italijanskem jeziku k predaji v roku osmih dni. V zameno so jim nameravali pustiti vse imetje. Frankopani, Kurjakovii, Nelipii in Ugrinii tudi s Szécsijem na čelu niso mogli pomagati nemočnemu Zadru.⁶¹

Prednost Benetk je bila v podpori kneza Mladena III. Bribirskega, ki je bil krvni sovražnik Ludvika I. Ko se je v novembru leta 1346 govorilo, da bo Szécsi z vojsko prišel na pomoč v Zadar, se je Mladen III. ravno pripravljal na odhod v Benetke zaradi neke poslovne kupčije. 17. novembra ga je beneška oblast zaprosila, naj ostane v Zadru, saj je zanjo imel tolikšno veljavo kot celotna vojska. Strah Benečanov pred Szécsijem je bil povsem odveč in ni minilo niti mesec dni, ko se je izčrpan Zadar naposled moral predati, ker je v mestu zavladala lakota. Tudi Szécsi ni mogel kaj dosti pomagati, saj je bila njegova vojska prešibka za protiudarec, ker ji je (tako kot prebivalstvu na celotnem hrvaškem ozemlju) primanjkovalo živeža. Situacija je bila tako huda, da so nekateri jedli celo konje, mule, mačke in miši. Zadarski plemiči so morali na pritisk nekaterih mestnih upornikov (okrog 250 oborožencev) popustiti in 25. novembra 1346 z Benetkami skleniti premirje. Po 16. mesecih bojev je mesto končno padlo.

⁵⁷ Prav tam.

⁵⁸ Tako Ludvik I. leto kasneje (julij 1347) sporoča Bánffyjevimi: «*Nam idem dominus Nicolaus banus dum partes Croatiae, /.../ ubi non pauci proximi et famuli sui morte corruerunt, /.../. Praeterea cum nos [Ludovicus] personaliter ante civitatem Jadrensem quoddam castellum Strykach dictum, quod per Venetenses detinebatur, obsidentes expugnare cum nostro exercitu voluissimus, idem dominus Nicolaus banus audacter dimicans duo lethalia vulnera nobis intuentibus in se recipiens, plures ex suis ibidem extiterunt interfecti.*» (CDR, XI, str. 376–377, št. 285 in 377–379, št. 286).

⁵⁹ CDH, X/6, str. 20–21.

⁶⁰ Kot piše Klaić (Povijest Hrvata, 2, str. 107–108), naj bi Szécsi to službo nastopil avgusta. Toda že 7. julija 1346 (»*Datum in eodem exercitu nostro ante Jadram, in octavis festi beatorum Petri et Pauli apostolorum, anno domini MCCCXL° sexto.*«) je kot slavonsko-hrvaški ban (»*Nicolaus tocius Sclavoniae banus et Croacie*«) Nikolaju, sinu Mikole in podložniku križevskega kastruma, za zasluge v vojni z Benečani podelil plemiški naslov z vseni pravicami, ki so jih imeli ostali plemiči v Slavoniji (CDR, XI, str. 309–310, št. 231).

⁶¹ V. Klaić, Povijest Hrvata 2, str. 108.

Uradno je bil mir sklenjen 15. decembra 1346.⁶² Tako so predstavniki Zadra podpisali dokument, s katerim so priznali, da je njihovo mesto že »od nekdanj« beneško. Če bi katera od strani prekršila mir, bi morala drugi plačati 10.000 dukatov globe.⁶³

Zakaj je prišlo 1. julija 1346 do neuspeha ogrske vojske? Ludvik I. se je zavedal, da bo za uspeh najprej moral zlomiti moč Bribirskih, to je kneza Pavla II. Bania in Mladena III., ki sta nadzorovala utrdbe Ostrovico, Skradin in Klis – pomemben ščit in zaledje primorskim mestom. Ostrovica je bila branik Zadru, Klis pa Splitu. Naloga zavzeti te utrdbe je bila na strani Szécsijeve vojske, ki so ji ob strani stali Frankopani, krbavski knez Grgur Kurjakovi in cetinjski knez Ivan Nelipi. V tem letu je gospodar Ostrovice, knez Pavel II. Bani, umrl in utrdba je zdaj bila v rokah njegovega nedoraslega sina Jurija III. Ker je bil Zadar še zmeraj v rokah Benečanov, je zdaj vzniknil boj za Ostrovico. V začetku naslednjega leta so privrženci Ludvika I. s Szécsijem in bosanskim banom Štefanom II. Kotromaniem z vsemi silami delali na tem, da bi Zadar dobili nazaj. Benetke so v nadaljnjo obrambo januarja 1347 tja poslale 200 konj ter 600 pešakov in 50 ljudi, da so dodatno utrdili utrdbo Sv. Mihajla in postavili več stražnih objektov okoli mesta. Brat pokojnega Pavla II. Bania – knez Grgur II. je zdaj s pomočjo beneških vojakov vodil obrambo Ostrovice.⁶⁴

Večina evropskih vladarjev – kot na primer bosanski ban ter češki kralj Karel IV. – pa se je trudila, da bi Ogrsko pomirila z Benetkami. Tudi knez Grgur II. Bribirski je sredi leta 1347 h kralju poslal dva poslanika: Grdušo iz reda eremitov (*Gordus de ordine Heremitarum*) in Petra – uslužbenca Bribirskih, ki naj bi Ludviku I. v imenu Grgura II. (in njegovega nečaka Jurija III.) sporočil, da obžalujejo, da so Bribirski toliko časa bili nezvesti sveti kraljevi kroni. Nadalje je prosil, da jih sprejme v svojo milost ter pozabi na pretekle dogodke. V zameno za kraljevo naklonjenost so Ostrovico predali v ogrske roke. Ludvik I. jih je sprejel v svojo milost in jim uradno odpustil 31. julija 1347, potem ko je izdal listino o prevzemu Ostrovice.⁶⁵ Dejansko pa Ostrovica še ni bila v rokah Ludvika I. in Benečani so ponovno začeli kazati aspiracije po njej, zato so z Ogrsko sklenili dogovor o Dalmaciji: Benetkam naj bi pripadel Zadar, medtem ko bi Nin, Šibenik, Trogir, Split dobil Ludvik I. v zameno za 60.000 dukatov letno.⁶⁶

Zdaj se je Ludvik I. pripravljal na potovanje v Neapelj⁶⁷ in skušal skleniti zavezništvo z avstrijskim vojvodo Albrehtom II., a brez uspeha. Slednjega so pridobili Benečani, za posredovanje miru pa se je ponudil bosanski ban Štefan II. Szécsi je bil v vojni uspešnejši od svojega kralja, saj je dosegel, da so Šubii priznali Ludvika I. za svojega poglavarja in mu leta 1347 predali Ostrovico v zameno za Zrin.⁶⁸ Vendar se niso pokorili vsi Šubii: tisti, ki so imeli v rokah Klis, so se še naprej upirali predaji. Ludvik I. je bil v tem času na poti v Neapelj, zato je Szécsi s hrvaškimi knezi nadaljeval boj v Dalmaciji. 2. marca 1348 je vranski viceprior Balduin (*frater Baldu[i]nus Cornuctus viceprior Averanus*) Szécsiju sporočil o beneški ofenzivi na Zadar pod poveljstvom provizorja Pavla (*Paulus Lauretanus, provisor Venetiarum*), ki se je s 150. možmi že utaboril v bastilji pred Zadrom.⁶⁹ V letu 1348 pa je v Dalmaciji izbruhnila

⁶² Prav tam.

⁶³ Prav tam, str. 109.

⁶⁴ Prav tam, str. 115–117.

⁶⁵ CDR, XI, str. 380–381, št. 288.

⁶⁶ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, str. 120.

⁶⁷ Ludvikovega brata Andreja (kralj Neaplja) so leta 1345 umorili, najverjetneje po naročilu njegove žene Ivane I. Ludvik I. se je po njegovi smrti poskušal polastiti bratovih posesti in začela se je t. i. vojna za neapeljski prestol (1347–50).

⁶⁸ CDR, XI, str. 382–383, št. 289.

⁶⁹ »Noscat igitur magnificentia vestra [Nicolaus Szécsi], quod his diebus venerunt de Venetiis ad civitatem Jadre sex banderie peditum munitorum, que sunt CL. viri armati et brevi expectantur totidem...« (CDR, XI, str. 444–445, št. 337).

še kuga in 1. maja 1348 je v Trogirju umrl Mladen III., najzvestejši zaveznik Benečanov.⁷⁰ Zdaj je imel Szécsi novo nalogo: na svojo stran naj bi pridobil Mladenove potomce.⁷¹ 5. avgusta 1348 so sklenili premirje za dobo osmih let pod pogojem, da kralj pod zaščito sprejme tudi kneza Klisa in Omišlja od Šubiev.

Leta 1349 je položaj slavonskega in hrvaškega bana kot kraljevi namestnik (regent) zasedel Leustacij Paksi, Pavel Ugali pa je postal viceban. Naslednje leto je bil Szécsi imenovan za bana Severina (*Szörenyi bán*).⁷² To funkcijo je obdržal do leta 1355,⁷³ ko je nastopil službo vrhovnega dvornega sodnika (*országbíró/iudex curiae regiae*).⁷⁴

IV. Dalmacija po zadarskem miru 1358

V prvi polovici aprila 1350 je ponovno sledil Ludvikov pohod na Neapelj. Naprej je tja z vojsko iz Bude poslal Štefana Lackovia, transilvanskega vojvodo. Lackoviu in Szécsiju so se pridružili še Goleti, Bubeki, Konthiji, Drugethi, Blagajski ter del klera (škofje nekaterih komitatov). Vzniknila je vojna med dvema Ludvikoma: neapeljskim in ogrskim, a je bil uspešnejši slednji in Neapelj je bil z Ogrsko združen v personalno unijo (1348–51).⁷⁵

Leta 1352 je bil Szécsi na vojaškem pohodu v Litvancem podrejeno Ukrajino, kjer je bil med osvajanjem Belza težko ranjen.⁷⁶ Szécsi je službo kraljevega sodnika opravljal do leta 1359, ko je bil v drugo imenovan za hrvaško-dalmatinskega bana (do 1366).⁷⁷

Beneško-ogrska vojna se je v letu 1357 nadaljevala, vendar na škodo Benetk, ki so se po miru 18. februarja 1358 odrekle vseh dotedanjih pravic. Dubrovnik se je vključno z Dalmacijo (od srede Kvarnerja do meja Drača z vsemi pripadajočimi otoki) končno rešil beneške nadoblasti. Beneški dož se je odrekel naslova *dux Dalmatiae et Croatiae*, ki je bil v intervalih uporabljan od ok. leta 1000. Ludvik I. je osvojena ozemlja v Istri in na območju Benetk vrnil Republiki. Dubrovnik je prišel pod zaščito Ogrske, sam mirovni posrednik med sprtima stranema pa je postal papež.⁷⁸ S tem mirom se je Ludvik I. rešil tiste izgube in sramote, ki je utrpel v bitki pred Zadrom.

K sklenitvi miru so bili pridruženi tudi dotedanji zavezniki Ludvika I., na primer akvilejski patriarh Nikolaj, padovanski oblastnik Francesco Carrara ter goriška grofa Albert IV. in Majnhard VI.⁷⁹ Kralj je obenem potrdil mestne privilegije Zadra, ki ga je tudi obiskal. Ob vrnitvi domov je na Hrvaškem pustil nekaj svojih mož: Nikolaja – nadškofa Kalocse, bosanskega škofa Petra in bana Csúza. Prvo uradno komisijo pod Ludvikovim

⁷⁰ V. Klaić, *Povijest Hrvata 2*, str. 121.

⁷¹ Tade Smičiklas, *Poviest hrvatska I. – od najstarijih vremena do godine 1526 [dalje: Poviest hrvatska]*, Zagreb 1882, str. 406.

⁷² »*Magnificus virus dominus Nicolaus de Zech, /.../, nunc vero banus de Zeuryno...*« (CDR, XII, str. 17–18, št. 13). Čeprav György Fejér (CDH, *Index Alphabeticus codicis diplomatici Hungariae*, Pest 1866, str. 531) med *Bani Zeurinienses* Nikolaja III. Szécsija omenja že leta 1347.

⁷³ Korai magyar lexikon, str. 512.

⁷⁴ Tudi: *királyi udvarbíró* ali *Comes curialis regis* (A. Bartal. n. d., str. 144).

⁷⁵ Korai magyar lexikon, str. 621.

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ Prav tam, str. 512 in 649–650.

⁷⁸ T. Smičiklas, *Poviest hrvatska.*, str. 407.

⁷⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata 2*, str. 150.

pokroviteljstvom⁸⁰ so sestavljali že omenjeni Nikolaj, nitrianski škof Štefan, Szécsi, ban Csúz in kraljevi kaplan Gregor. V Dalmacijo so prispeli avgusta 1358. Kot že omenjeno, je 18. februarja 1358 Ludvik I. prisegel na mir skupaj s petnajstimi najodličnejšimi prelati, baroni in svetovalci (škofje). Dva dni kasneje je Ludvik I. iz Zadra v Firence poslal vest o sklenjenem miru, po katerem se je beneški dož odrekel naslova *dux Croatiae et Dalmatie*⁸¹ ter poveril zagrebškega škofa in Szécsija, da sta v Benetkah prisostvovala doževi (*Iohannes Delphinus*) prisegi na mir. Le-ta je stopil v veljavo 25. februarja.⁸²

Zadnje dni julija 1358 so iz Bude na Hrvaško ponovno prispeli kraljevi poslaniki (nadškof Kalocse in kraljevi kancelar Nikolaj, nitrianski škof, Szécsi, Csúz). Po uspešni vojni z Benetkami je bilo namreč nujno potrebno vzpostaviti red v celotnem kraljestvu.⁸³ Tako so bile 14. avgusta 1358 v imenu kralja v Trogirju že razglašene smrtne obsodbe in kazni zoper posameznike, ki so netili sovraštvo in nered.⁸⁴ Posebno pereč je bil primer trogirskega arhidiakona Jakoba Petrova, katerega dejanja je obsodil tudi kralj. Decembra 1357 je Petrov v mestu zanetil krvavo vstajo zoper hvarskega škofa Štefana, ranjen pa je bil tudi škof Bartolomej. Vpričo bana Csúza ter kraljevega sodnika Szécsija je bil Jakob obsojen zaradi nezvestobe in kot glavni povzročitelj nereda ter sovraštva, tako v Trogirju kot Splitu.⁸⁵ Nedolgo zatem je Jakob pobegnil iz ječe, zato je Szécsi njegovemu nečaku zapovedal odsekati obe roki. Vsak, ki je sodeloval v uporu, pa je za kazen moral plačati 50 florenov.⁸⁶

Szécsi je moral posredovati tudi v obračunu med trogirskimi uporniki in patriciji, med katerimi je bila vodilna rodbina Cega z Josipom Stjepanoviem na čelu. Ta je bil z družino prisiljen umakniti se v Split, ker so uporniki v Trogirju začasno prevzeli oblast, domove patricijev pa oropali in razrušili. Sredi leta 1358 je v Trogir dospel Szécsi kot »*arbitror et amicabile compositor*« ter razglasil mir.⁸⁷

Tudi julija 1359 je bila v Dalmacijo poslana komisija, ki so jo ponovno sestavljali nitrianski škof Štefan, Szécsi (ki je hrvaško-dalmatinski ban postal kmalu po vrnitvi s prve poti – novembra 1358) ter legat in pravni strokovnjak Janez de Bradeseth.⁸⁸ Komisija je največ pozornosti namenila dalmatinskim mestom, saj naj bi Šibenčani nelegalno zasedli nekatere otoke, ki so spadali pod Zadar.⁸⁹ Pot jih je vodila tudi v Split, kjer pa je prišlo do manjšega odpora s strani splitskega načelnika Gentilisa de Calise (*de Chalio*), ki je nasprotoval upravnim

⁸⁰ Tako Ludvik I. 22. avgusta 1358: «...*venerabilis in Christo patribus et dominis Nicolao Colocensi archiepiscopo postulato, et Iosepho [prav: Stephano] Nitriensi episcopo sacre pagine magistro ac magnificis viris Nicoalo de Zech iudici aulae nostre et Iohanni Chuz Croatiae et Dalmatie [bano], nec non uiro honorabili domino Gregorio custodi Varadiensi decretorum doctori, capellano nostro speciali, quos pro reformatione status regnorum nostrorum Dalmacie et Croatiae deputaueramus, destinaueramus, commississemus...*» (D. Karbi, n. d., str. 524).

⁸¹ CDR, XII, str. 455, št. 349.

⁸² V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, str. 151.

⁸³ Prav tam, str. 156.

⁸⁴ »*In Christi nomine amen. Anno domini 1358., indictione XI., die 14. mensis augusti. Hec sunt condemnationes corporales et pecuniarie, et sententie condemnationum corporalium et pecuniarium hodie date et late et in scriptis sententialiter promulgate per illustres et magnificos dominos Nicolaum banum Zech iudicem curie regis Hungarie et Joannem totius Dalmatie et Croatiae banum, legatos et vicegerentes serenissimi principis domini nostri Ludouici dei gratia regis Hungarie ad partes Dalmatie et Croatiae.*« (CDR, XII, str. 500, št. 384).

⁸⁵ »...*specialiter potestate damnatus pro infideli regio et rebello cum fuerit causa principalis discordie et destructionis Traguriensis et Sybenicensis ciuitatum /.../hiis scriptis...declaramus et definimus Jacobum Petri quondam archidiaconum Tragurii...perpetuum esse banditum...*« (CDR, XII, str. 517–519, št. 388).

⁸⁶ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku [dalje: Povijest Hrvata]*, Zagreb 1990, str. 175–176.

⁸⁷ Kot piše I. Lucius (*Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù*, Venezia 1674), nikjer ni našel podatkov o vzrokih upora... (N. Klaić, *Povijest Hrvata*, str. 175–176).

⁸⁸ CDR, XII, št. 455, str. 607 (prim. D. Karbi, n. d., str. 525).

⁸⁹ CDR, XII, str. 584–585, št. 438.

spremembam. Po dogovoru se je kmalu pokoril kraljevim komisarjem.⁹⁰ 5. avgusta 1359 so kraljevi poslaniki v sedmih točkah občini Trogir dali pooblastila glede dohodkov od prodaje soli.

Szécisijevo posredovanje v Dalmaciji se je izkazalo za uspešno in v večini mest je bil izvoljen za kneza.⁹¹ Kot knezu pa mu niso bili naklonjeni v Dubrovniku, saj so za kneza Republike želeli svojega človeka. O svoji nameri so konec leta 1359 pisno obvestili Ludvika I. v Višegradu. Kralj jim je 3. januarja 1360 zagotovil, da smejo svobodno izvoliti kneza od koderkoli (»*undecumque*«), a pod pogojem, da izvoljeni ni iz območja Benetk ali njihov privrženec oz. sovražnik ogrske krone.⁹²

Jeseni 1358 je izbruhnila vojna med Srbijo in Ogrsko. Posledica le-te je bila, da so bili na poti iz Srbije s strani humskega kneza Vojislava Vojinovia ujeti dubrovniški trgovci. O tem so obvestili kralja in bana Szécisija ter ju prosili za pomoč. Avgusta 1359 je Dubrovnik h kralju poslal Marina Gušetia, da se pritoži nad Vojinoviem, ki povzroča le škodo in krivico.⁹³ Vendar na pomoč očitno nista priskočila niti Tvrtko I. niti Szécisi, saj so 26. avgusta 1359 iz Dubrovnika v Budo sporočili, da so se pogodili z Vojinoviem, in to tako, da so prisegli na odkupnino in mu plačali 4000 perperov v zameno za mir.⁹⁴

Szécisi je kot knez dalmatinskih mest⁹⁵ imel precej več dolžnosti kot hrvaško-slavonski ban Leustacij Paksi. Vpleten je bil tudi v spor med kraljem in trogirskim kapitljem. Trogirski plemiči so trdili, da njihov škof pobira previsoke davke, in da je nekorekten do kanonikov ter nasilen do bogoslužcev. O tem so obvestili tudi papeža.⁹⁶ Kralj se je na to odzval tako, kot je to veleval zakon v Kraljevini Hrvaški: najvišja sodna oblast je banska, s čimer je podprlo vlogo trogirskega škofa.⁹⁷

Problem Dalmacije je bil v tem, da je bilo v rokah Benečanov veliko posesti in domov. Poleg tega so v Dubrovniku čutili pritisk kneza Vojinovia, nepredvidljiv pa je bil tudi Tvrtko I. Prva tri leta banovanja je Szécisi prebil v Zadru in Kninu. O njem je 16. januarja 1360 Bartol Ursio iz Senja pisal tudi svojemu dožu. Vsebina pisma se navezuje na beneške posesti v Dalmaciji in Hrvaški. S Szécisijem naj bi se Ursio skušal dogovoriti o odškodnini Benečanom. Razmere tu naj bi bile obupne, saj so v prejšnjih časih tako mestne občine kot ljudje bili premožnejši.⁹⁸ Na koncu pisma Ursio piše, da ban trenutno stoluje v Kninu, kjer pripravlja

⁹⁰ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, str. 157.

⁹¹ 22. novembra 1358 je bil izvoljen za kneza Zadra. Tudi v Split je 3. maja 1359 prispelo pismo Ludvika I., v katerem je mestni svet naprošal, da njegovega bana izberejo za svojega kneza. Tokrat je zanj glasovalo 71 članov sveta (V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, str. 159).

⁹² Prav tam.

⁹³ »*Domino bano Chorvatie et bano Bossine. I.../Vestre magnificencie ex neccessita[te] cohacti denotamus, tanquam domino vicem domini nostri, domini regis in partibus istis gerenti, quod dum prefatus dominus noster, dominus rex de Sclauonia in Hungariam reuersus fuit, multe iniurie et offense nobis illate fuerunt cum dampno non modico per quendam nomine Voyslauum de Voyno, regis Raxie baronum,...*« (CDR, XII, str. 603, št. 452).

⁹⁴ »...*dedimus yperpera IV. M., qui valent florenos II. M., maxime,...*« (CDR, XII, str. 608–609, št. 456). [e istega dne pa je Dubrovnik svojemu poslaniku Nikolaju Gučeti (Goče, *civis et iudex ragus.*) sporočil, da je sklenil mir z Vojinoviem, vendar ne verjame v ta dogovor, zato naj poslanik zaprosi za dodatno zaščito pri kralju (CDR, XII, str. 609, št. 457).

⁹⁵ Knez Zadra (1358–66), Splita (1359–64), Šibenika in Raba (1359–78).

⁹⁶ 25. oktobra 1359 je prezbiter oz. notar trogirskega kapitlja Georgius Duimi (Duyma) Inocencu VI. poslal protestno pismo o tem, da je ban Szécisi pod vplivom trogirskega škofa Bartolomeja poslaniku kapitlja prepovedal oditi iz banovine na obisk k papežu, kateremu naj bi posredoval o škofovem ravnanju (CDR, XII, str. 642–644, št. 484).

⁹⁷ T. Smičiklas, *Poviest hrvatska*, str. 420.

⁹⁸ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, str. 179.

nekakšno svatovanje in dodaja, kako lepo ga je Szécsi sprejel ter pogostil, tako da ni imel večjih stroškov...⁹⁹

V Dubrovniku pa so se pritoževali nad knezom Vojnoviem ter nad Omišani, ki so vdrali na ozemlje Stona. Na Szécsijevo prošnjo so 2. decembra 1362 Dubrovčani k njemu poslali svojega kanclerja Todora s pečatom Republike, da z njim potrdi dogovor Ludvika I. z avstrijskim vojvodo. Nekaj mesecev pred tem je Szécsi bival v Trogirju, katerega prebivalcem je obljubil, da bo z njihovega ozemlja »pregnal« Vlaho (*»genus Morlachi«*).¹⁰⁰ Problem Vlahov na Hrvaškem je Szécsi skušal urediti že leto poprej: 6. januarja 1361 ga je obiskal trogirski poslanik, ki je tožil Vlaho in njihovega vodjo. Problem so rešili z ukazom, da se do 8. maja istega leta Vlaha izselijo, in da smejo do takrat ostati na »svoji« zemlji, a le zaradi Szécsijeve dobrosrčnosti.¹⁰¹ Drug problem, ki je pestil prebivalce Trogirja, je bil davek na sol.¹⁰²

Skupina Vlahov se je pod kraljevo zaščito na Hrvaškem naselila tudi v letu 1365. 16. marca tega leta so Vlaha za prejete posesti oz. zemljo morali pristati na izvrševanje vojaške službe. Szécsi je istega leta petim Silanovim sinovom dodelil posest Vidče-selo na Zrmanji pod pogojem, da ga dalje sami naselijo s kolonisti, in da sami nekaj let uživajo to zemljo ob oprostitvi bremen.¹⁰³

V tem času pa so se razrahljale prijateljske vezi med Ludvikom I. in Tvrtkom I. Vojna med Ogrsko in Bosno je intenzivno potekala v poletju 1363. Že v začetku februarja 1363 se je v Dalmaciji vedelo, da bo kralj s kraljico prišel v Zadar. Tako je 14. februarja Trogir v Zadar poslal zastopnike z namenom, da kraljevi par prepričajo v obisk Trogirja. To se je res zgodilo, a sta kralj in Szécsi v zameno za obisk od Trogirja zahtevala opremo za svojo vojsko, namenjeno v Bosno. 29. junija je trogirski svet kralju res poslal svoje vojake in orožje.¹⁰⁴ V času te vojne se Szécsi ni mudil v Bosni, saj je imel v banovini druge obveznosti. 10. julija 1363 je Ludvik I. z zasedenega ozemlja v Bosni iz gradu blizu Sokola (*»in castris prope Zakol«*) pisal Beneški republiki, da naj na Hrvaško pošlje svojega človeka (*legatus*), ki bi po posredovanju Szécsija zgladil spore med podaniki.¹⁰⁵ Tvrtko I. se je pomiril z Ogrsko, njegov brat Vuk pa je postal nov ban Bosne.

V primeru Benečanov Szécsi nikoli ni popuščal. Leta 1363 je Nikola Faletro (poveljnik beneškega ladjevja v Jadranskem morju) pri kraju Sveti Spas z dvema galejama zasedel ladjo Ivana Trogirskega in mu jo brez vsakršnega razloga potopil. Szécsi je 15. aprila 1363 iz Knina Benečanom poslal pisno zahtevo po povrnitvi Ivanove škode.¹⁰⁶ Še odločneje je nastopil

⁹⁹ Prav tam, str. 180.

¹⁰⁰ 25. marca 1362 Szécsi odloči o prošnji prebivalcev Trogirja, ki so zahtevali, da prepove Morovlahom, da na njihovem ozemlju pasejo drobnico in govedo: zaradi velike suše naj stanje ostane, kot je bilo vse do Jurjevega (*festum sancti Georgii*). Dodaja pa, da nobenemu Vlahu ne bo dovoljeno, da se zadržuje na omenjenem ozemlju, da tam pase ali napaja svojo čredo (CDR, XIII, str. 211–213, št. 147; prim. CDH, IX/3, str. 336–338).

¹⁰¹ V. Klaić, Povijest Hrvata 3, str. 23–24.

¹⁰² Tako je Ludvik I. 14. septembra 1362 iz Višegrada v Trogir sporočil, da se zaradi mnogih stroškov v svojem kraljestvu ne more odreči zahtevi po davku (*tributum*) na sol in iz istega razloga ne more storiti ničesar, da bi prispeval k utrjevanju njihovega mesta (CDR, XIII, str. 251–252, št. 183). O problemu prodaje soli pa so prebivalci Trogirja kralju pisali že štiri mesece pred uvedbo davka, tako na primer 16. maja 1362, ko so k njemu poslali zastopnike s prošnjo, da bi se njihova sol – pridelana v Trogirju in tu naprodaj – prodajala pod istimi pogoji kot drugod v Dalmaciji (CDR, XIII, str. 231, št. 164). Prav tako so Trogirčani istega dne h kliškem knezu napotili poslanika s prošnjo, da od trgovcev, ki jih pot vodi mimo Klisa – in se vračajo v svoje mesto (Trogir) –, ne zahteva nikakršnih prispevkov (CDR, XIII, str. 231, št. 165).

¹⁰³ *»Idem vero Olahi de eadem possessione nobis et nostris successoribus more armigerorum et woytanis seruire tenebuntur.«* (CDR, XIII, str. 425–426, št. 309).

¹⁰⁴ V. Klaić, Povijest Hrvata 2, str. 163.

¹⁰⁵ CDR, XIII, str. 295–296, št. 218.

¹⁰⁶ V. Klaić, Povijest Hrvata 2, str. 183.

v aprilu naslednjega leta, ko so beneške galeje povzročile škodo zadrskim prebivalcem. S pritiskom na beneško oblast je dosegel, da so bili krivci kaznovani in škoda povrnjena.¹⁰⁷ Decembra istega leta pa se je moral ponovno pritožiti dožu Delfinu, ker Benetke zadrskim trgovcem niso dovolile izvoza določenih nujnih artiklov («...*ferrum, arma et alia consimilia*») in zahteval, da dož izpolni njegovo naročilo.¹⁰⁸ Piratskim podvigom pa niso bili kos le Benečani, saj je maja 1364 dubrovniški poslanik Maroja de Radeno od Szécsija zahteval povrnitev škode, ki so jo v Stonu storili njegovi podložniki iz Krajine (*Crayna*) nad dubrovniškimi.¹⁰⁹

V. Slavonija

Ozemlje Hrvaškega kraljestva se je v 14. stoletju delilo na dve teritorialno-upravni območji: na Kraljevino Hrvaško (in Dalmacijo) ter Kraljevino Slavonijo, ki se je imenovala *regnum*, čeprav je kot naslova v kraljevem naslovu ni bilo, je pa v drugi polovici 14. stoletja Slavonska Požega imela status *oppidum reginale*.¹¹⁰ Nekaj časa je bil del Hrvaškega kraljestva tudi Hum, in to tisti del, ki ga je leta 1357 bosanski kralj Tvrtko I. moral prepustiti Ludviku I. Ban kot vrhovni upravitelj hrvaškega kraljestva je skliceval sabor oz. skupščino (*generalis congregatio totius regni Sclavoniae*), pa tudi županijske skupščine, ki jim je predsedoval. Prisotni na skupščini so bili tudi plemiči oz. državniki (*regnicolae* kot sinonim za plemiče) in uslužbenci vseh utrjenih gospostev (*nobiles et iobagiones castrorum*).¹¹¹ Dejstvo je, da je imel ban celotne Slavonije več veljave kot dalmatinsko-hrvaški ban, saj je Slavonija imela poseben status, poleg tega pa še lasten denar. *Moneta regis p. Sclavonia* ali *moneta ducis (bani) p. Sclavonia* je imela na hrbtni strani vtisnjen motiv dvojnega križa z astralnimi atributi in dvema glavama, nad njima pa je bila črka tistega kralja, hercega ali bana, ki je banovec (kunovino, križanac ali marturino) dal kovati.¹¹² Banovci, kovani v 14. stoletju, se od prejšnjih razlikujejo po tem, da imajo podobo rodbinskega grba tistega bana, ki je denar dal kovati. V primeru Szécsijev je to dvoglavi (kronani) orel. Z ukinitvijo slavonske kovnice leta 1384 se je zmanjšal tudi avtonomni položaj slavonsko-hrvaškega bana.

I.

II.

Slavonski banovci, kovani v času bana Nikolaja III. Szécsija. I. (1346–1349) in II. (1366–1368) s podobo kune, dvema glavama, zvezdo in napisom *Moneta regni*... na prednji ter križem, dvema okronanima in dvema orlovima (!) glavama na hrbtni strani.¹¹³

¹⁰⁷ 19. aprila 1364 je Szécsi Benetkam poročal o nasilnih krajah, ki so jih storili beneški podaniki (*uassalli*) v Zadru pred mesecem dni (CDR, XIII, str. 357–358, št. 262).

¹⁰⁸ CDR, XIII, str. 412, št. 300.

¹⁰⁹ CDR, XIII, str. 367–369, št. 270.

¹¹⁰ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 3, str. 8.

¹¹¹ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 1, str. 318.

¹¹² Prav tam, str. 319.

¹¹³ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, str. 199.

Anarhija, ki je v drugi polovici 13. stoletja zajela hrvaško ozemlje, je pustila posledice tudi v naslednjem stoletju. Kraljeve pravice (med drugim tudi do pobiranja izrednih davkov) so prešle na plemstvo. Prvič je službo hrvaško-slavonskega bana Szécsi opravljajal od srede leta 1346 do druge polovice 1349. Banovina je obsegala teritorij od Mure in Drave do Cetine na jugu. Poleg Dalmacije je imel Szécsi več dolžnosti tudi v osrednjem delu banovine. Že v letih 1327–40 je v zagrebški škofiji prišlo do več sporov zaradi desetine.¹¹⁴ 16. avgusta 1346 je Szécsi zagrebškemu škofu Jakovu potrdil cerkveno desetino.¹¹⁵ Prav tako je dan prej kastelanom Koprivnice naložil, da pobirajo desetino za zagrebškega škofa, kot je določil kralj 29. januarja 1346.¹¹⁶ Škof je o problemu desetine obvestil bana in ga prosil za posredovanje. Problem desetine zagrebške škofije se je zavlekel v naslednje leto.¹¹⁷ Še posebej uporni so bili v Koprivnici.¹¹⁸

15. aprila 1347 je Szécsi prebivalcem svobodnega mesta Gradec pri Zagrebu daroval del zemljišča v sosednji Medvednici (*monte Meduednica*), da bi tam lahko kopali sol.¹¹⁹ Ko se je v juliju 1347 knez Grgur II. skupaj z nečakom Jurijem III. pokoril Ludviku I., in od njega v zameno za Ostrovico prejel mesto Zrinj, so se dvignili nekateri lastniki zemljišč v okolici Zrinja, saj je nekaj njihovih posesti tako po novem spadalo pod Grgurja II. Zaradi tega je Szécsi sklical slavonske stanovne v Zagrebu, kjer se je ta spor 21. decembra 1347 tudi rešil.¹²⁰ Komaj se je polegel ta dogodek, se je med zagrebškim kapitljem in krbavskim škofom Radoslavom vnel spor zaradi desetine v Kladaši (*decimas de Cladussa*) in sosednjih mestih. Szécsi je desetino 2. septembra 1348 dosodil zagrebškemu kapitlju.¹²¹ Szécsi si je prizadeval, da bi ukinit vse nepravilno naložene davke in brezpravno uvedene tržne davke (carine in mitnine), ki so jih začeli pobirati predhodniki. Med temi sta bila bana Mikac in Bánffy. Na prošnjo plemičev Kraljevine Slavonije med Dravo in Savo (*»universi nobiles regni Sclavoniae inter Dravam et Zavam existens«*) je Szécsi 29. aprila 1349 pozval zagrebški kapitelj, da pošlje svojega človeka, ki bi skupaj z banovim zaupnikom Benediktom iz Kalande (kastelan Malega Kalnika) ter županom Moravče pred vsem plemstvom popisal vse nepravilno in nezakonito vpeljane davke (*tributa iniusta*). Kapitelj je za to priložnost izbral varaždinskega

¹¹⁴ Čeprav je sabor kasneje uredil to vprašanje, je leta 1366 ponovno prišlo do spora. Tega leta je kninski škof Szécsiju pisal o nasprotovanju plemičev glede desetine in ga prosil, da potrdi uredbe kninskega sabora iz leta 1353 (V. Klaić, *Povijest Hrvata* 1, str. 319).

¹¹⁵ CDR, XI, str. 317, št. 237.

¹¹⁶ CDR, XI, str. 321, št. 241.

¹¹⁷ 1. avgusta 1347 je Szécsi prejel kraljevo povelje, da nemudoma uzakoni desetino za zagrebškega škofa: *«Lodouicus dei gracia rex Vngarie fideli suo magnifico viro Nicolao bano Sclauonie salutem et gratiam. Fidelitati vestre firmiter et districte precipiendo mandamus, quatenus decimas venerabilis in Christo patris domini Jacobi episcopi zagrabiensis de iure sibi prouenire debitas, eo modo ubique sub banatu uestro persolvere faciatis, prout solucio ipsarum decimarum tempore Mykch bani condam extitit ordinata et eadem ordinacio litteris domini regis, genitoris nostri pie memorie est confirmata; aliud nullo modo facere presumatis. Datum Buda, in octauis festi sancti Jacobi apostoli, anno domini MCCCXLVII°.»* (CDR, XI, str. 385, št. 291, str. 392, št. 299 in str. 450, št. 342).

¹¹⁸ CDR, XI, str. 391, št. 297. Sredi avgusta je Ludvik I. prebivalce Koprivnice še posebej opomnil naj dosledno upoštevajo Szécsijeva povelja: *«...Scientes, ut si secus in premissis facere attemptaueritis, tunc comisimus Nicolao bano tocius Sclauonie, ut uos compellat ad id faciendum. Datum Bude, in crastino festi assumptionis beate virginis, anno domini MCCCXLVII°.»* (CDR, XI, str. 391–392, št. 298).

¹¹⁹ *«...unam aream in dicto monte ad aperiendas fodinas salium ipsis civibus et hospitibus pro ipsorum usu et utilitate auctoritate regia in perpetuum dedimus, donavimus et contulimus ad ipsorum libitum utilitatis, salvo iure regali, prout alias in regno Hungarie infra terminos regales est consuetudo de fodinis salium ad cameram domini regis dari et administrari.»* (CDR, XI, str. 361–362, št. 274).

¹²⁰ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, str. 124.

¹²¹ CDR, XI, str. 486–487, št. 366.

arhidiakona Dionizija, ki je s kastelanom Benediktom zares obšel banovino ter prisluhnil tožilcem.¹²² O tem so 18. maja obvestili tudi Szécsija.¹²³

S Szécsijevo¹²⁴ preiskavo med leti 1348–49 je bilo ugotovljeno, da je na slavonskih cestah in posestih slavonskih velikašev okoli petdeset področij, na katerih se nezakonito pobirajo javni davki. Preiskava je prav tako pokazala, da sta nekorektno pobiranje mitnine v večini primerov izvajala ban Mikac in njegov sin Štefan v času Karla I.¹²⁵ 11. aprila 1351 je Ludvik I. potrdil pobiranje desetine za zagrebškega škofa in kapitelj, tako kot je to bilo za časa Karla I. in zdaj bana Szécsija.¹²⁶ Še štiri leta kasneje je moral Szécsi kot *judex curiae regiae* ponovno poseči v spor o desetini v zagrebški škofiji, vendar je Ludvik I. ponovno potrdil odločbe iz leta 1346 in 1351.¹²⁷

Kralj je konec leta 1349 upravo hrvaškega Kraljestva zaupal mlajšemu, 18-letnemu bratu Štefanu, ki je bil od leta 1350 tudi herceg celotne Slavonije, Dalmacije in Transilvanije. Nov ban (in s tem Štefanov namestnik) pa je postal magister Pavel iz Uгла, tudi boter Ludvika I.¹²⁸ Njegov mandat je trajal le eno leto, saj ga je 9. januarja 1351 nasledil Štefan Lackovi, prav tako le za dobo enega leta,¹²⁹ ko je bansko stolico zasedel dolnjelendavski Štefan Bánffy.

Slavonskega bana Leustacija je leta 1366 že v drugo zamenjal Szécsi. Ludvik I. si je vseskozi prizadeval, da bi omejil kompetence Slavonije. Tako je najprej ukinitel posebne slavonske kovance – *banovce*, zatem pa še kovnice ter uvedel ogrski denar, kovan v kovnicah matične Ogrske. Staro slavonsko plemstvo je tem novostim seveda nasprotovalo in je doseglo, da je kralj ponovno potrdil sodno oblast bana, kar se je zgodilo 29. avgusta 1359 v Višegradu.¹³⁰ Zahteva slavonskega plemstva po samostojnem banskem sodišču je bila ponovno vložena in potrjena leta 1377.¹³¹ Poleg tega so plemiči dosegli dogovor, da do smrti Ludvika I. v Slavoniji v obtoku ostanejo slavonski banovci in zasebne kovnice denarja.¹³²

V letu 1366 se je Ludvik pripravljal na vojno proti Turkom. Že 10. maja se je v Benetkah vedelo za njegovo namero: z veliko vojsko naj bi po kopnem in morju odšel na pomoč bizantinskemu cesarju v boju proti Turkom, in sicer na prošnjo Konstantinopla (cesar Ivan V. Paleolog). Tokrat so Benetke prispevale dve galeji.¹³³ Kraljevo poslanstvo na čelu s Szécsijem se je v tem času mudilo v Avignonu, kjer pa je Urban V. izrazil dvome v smotrnost pomoči Grkom. Tako je 1. julija 1366 papež poslal več pisem Ludviku I. in Ivanu V. ter ožjemu krogu njunih sodelavcev. V obširni poslanici je obljubil pomoč, a le pod pogojem, da Ivan V. ponovno

¹²² CDR, XI, str. 525–526, št. 396.

¹²³ CDR, XI, str. 528–529, št. 399.

¹²⁴ Klaićeva (Nada Klaić, Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine [dalje: Izvori], Zagreb 1972, str. 212, op. 3) piše, da gre za bana Nikolaja Bánffyja, ki pa je bil slavonsko–hrvaški ban od aprila 1343 do konca julija 1346, ko ga je za tri leta nasledil Szécsi (Korai magyar lexikon, str. 457).

¹²⁵ N. Klaić, prav tam, str. 211.

¹²⁶ V povelju pa kralj glede pobiranja desetine zapoveduje: «...*volumus [Nos Lodouicus] et committimus, ut decimas sub ipso episcopatu [Zagrabiensis] ubique existentes, decimatores dicti domini episcopi statim post festum beati regis Stephani immediate dicare possint...*» (CDR, XII, str. 17–18, št. 13).

¹²⁷ CDR, XII, str. 293–295, št. 222.

¹²⁸ V. Klaić, Povijest Hrvata 2, str. 126. O tem, da je bil leta 1326 rojenemu Ludviku I. boter (krstni ?) prav Nikolaj III. Szécsi, pa piše Nagy: »*Miklós vitéz férfiu, /.../, a király komája.*« (I. Nagy, n. d., str. 530).

¹²⁹ V. Klaić, Povijest Hrvata 2, str. 127.

¹³⁰ T. Smičiklas, CDR, XII., str. 611–612, št. 460 in str. 612–613, št. 461.

¹³¹ Prenos sodne oblasti v zagrebški škofiji s kralja na bana (Szécsi) je Ludvik I. uradno potrdil 31. oktobra 1377 (CDR, XV, str. 325–326, št. 232).

¹³² V. Klaić, Povijest Hrvata 2, str. 179.

¹³³ Prav tam, str. 172.

izpove vero. Isti dan je pisal še Ludvik I., naj z njegovim privoljenjem zbere vojsko in čimprej začne ter konča vojno. Ivana V. je iz ujetništva bolgarskega carja (Ivan III.) uspel rešiti Amadej VI., savojski grof.¹³⁴

VI. Ogrsko-beneška vojna 1378–81

Szécsi je ban celotne Slavonije ostal do junija 1368, ko ga je za dobrih 20 let (do 1380) nasledil dotedanji magister vinotoča Peter Cudar.¹³⁵ Ponovno mu je bila dodeljena služba kraljevega sodnika,¹³⁶ leta 1370 pa ga srečamo kot kraljevega poslanika pri papeški kuriji.¹³⁷ Leta 1372 je bil v tretje imenovan za slavonskega bana, naslednje leto pa je nasledil Karla Dračkega in v tretje zasedel stol hrvaško-dalmatinskega bana.¹³⁸

Leto 1372 je ponovno v znamenju ogrsko-beneške nevarnosti. Ludvik I. je sklenil 50-letno zavezništvo s padovanskim oblastnikom Carraro, akvilejskim patriarhom Markvardom ter Goriškimi grofi. Dogovor z dne 21. junija 1376 v Višegradu je vse podpisnike obvezoval na medsebojno sodelovanje, posebej pa se v njem poudarja vdanost papežu, nemškemu cesarju in avstrijskemu vojvodi Albrehtu III.¹³⁹ Prav tako so se z Ludvikom I. povezali Genovežani. Vzrok za to je bila akcija Benečanov, ki so prepovedali uvoz soli s Paga v svojo Republiko. Benetke so ob sebi imele milanskega vodjo Barnabo Viscontija. Cilj Ogrske je bil spraviti Benečane na kopno, saj so ti kot vojska na tem terenu bili šibkejši. V načrtu je bil Ludvikov pohod skozi Gorico in Furlanijo na ozemlje Beneške Republike. V Primorju pa je Ludvik I. nameraval obdržati obstoječi pas, saj je bila njegova mornarica prešibka za boj na morju.¹⁴⁰

V tem času je Ludvikovo zdravje že močno pešalo. Ko je leta 1376 herceg Drački zaključil svoje poslanstvo v Dalmaciji in na Hrvaškem, je sledila tudi sprememba na banskem stolčku. V četrto je bil za hrvaško-dalmatinskega bana (do 1380) imenovan zanesljiv in izkušen Szécsi. Njemu se pripisuje tudi večina zaslug za uspešno obrambo Trogirja v letu 1378. Kljub temu je kralj ob podpori Genove skušal utrditi svoj položaj v Dalmaciji, še posebej v Dubrovniku. Leta 1378 je na beneško kopno v boj proti Carrari, oblastniku Padove, poslal vojsko Ivana Horvata. Na hrvaških tleh je vojsko zbral Drački, ob sebi pa je imel bana Szécsija ter Genovežane pod vodstvom Luciana Dorie. Beneškemu ladjevju je načeloval Viktor Pisani, ki je 14. avgusta 1378 hudo porazil prebivalce Kotorja.¹⁴¹ Benečani so bili po več bojih izčrpani, primanjkovalo pa jim je tudi hrane in orožja. V tem času je Doria došel v Zadar, saj je beneško ladjevje že ogrožalo Dubrovnik.¹⁴²

Benečani pa so v vojni storili nekaj, na kar noben ni računal, niti Szécsi niti Genovežani: 24. oktobra 1378 je, ker ni mogel osvojiti Zadra, Pisani napadel Šibenik, ki je bil brez obrambe. Le-ta je bila v glavnem namenjena Trogirju, Splitu, Braču, Hvaru in Korčuli. Šibenik je bil

¹³⁴ Prav tam, str. 173.

¹³⁵ Prav tam, str. 184.

¹³⁶ Korai magyar lexikon, str. 512.

¹³⁷ Életrajzi lexikon, str. 724–725.

¹³⁸ Korai magyar lexikon, str. 649–650.

¹³⁹ V. Klaić, Povijest Hrvata 2, str. 204.

¹⁴⁰ T. Smičklas, Poviest Hrvatska, str. 428.

¹⁴¹ Prav tam.

¹⁴² Dubrovniška občina je 25. septembra 1378 k imotskemu knezu Emeriku (*Embrich conte de Imotta*) poslala poslanika Ivana (*Johanne de Grede, rector de Ragusa*), da bi v imenu bana Szécsija prosil Ludvika I. za pomoč v pretečem spopadu med beneško in genovsko mornarico v bližini Dubrovnika (CDR, XV, str. 402–403, št. 292).

zavzet 28. oktobra 1378.¹⁴³ Kmalu se je predal še Rab. V tej situaciji je Dubrovnik čedalje bolj pritiskal na Szécsija in od njega zahteval obrambo Stona. Ban je res poslal nekaj svojih čet, hkrati pa zapovedal humskemu vojvodi Štefanu Pribiloviu, da s svojimi ljudmi prihiti na pomoč. Zvečer 16. novembra je Pisani priplul pred Trogir, ki je imel ob obali Dorijevo zaščito, na kopnem pa je bila v pripravljenosti Szécsijeva konjenica ter vojska Vlahov. Boj se je vnel naslednji dan. Beneška vojska je bila hudo poražena (okoli 600 mrtvih in 700 ranjenih). Po mesecu dni so se Benečani umaknili,¹⁴⁴ vendar so februarja 1379 ponovno stopili v akcijo. Pisani je zopet oblegal Trogir, a brez uspeha. Zdaj se je v dogajanje intenzivneje vključil tudi ogrski kralj, ki je Szécsiju poslal dodatne okrepitve. Do uspeha pred Trogirjem je bil Szécsi namreč povsem odvisen od Genovežanov. 7. maja 1379 se je vnel boj med Dorijevo in Pisanijevo mornarico. Že na samem začetku je bil Lucian Doria smrtno ranjen, tako da je njegov položaj zasedel Ambrozij Doria, ki je v spopadu tudi zmagal.¹⁴⁵ Zdaj so se za svoj obstoj zdale same Benetke.

Ravno v času bojevanja pa je Drački izvedel, da ga papež Urban VI. namerava postaviti na prestol kot kralja Neaplja. Ob privolitvi Ludvika I. je res odpotoval v Neapelj, še prej pa mu je prisegel, da zase ne bo zahteval naslova ogrsko-hrvaškega kralja. Kot je znano, je obljubo šest let kasneje prelomil, kar ga je stalo življenja. Končno je bil po posredovanju savojskega vojvode spomladi 1381 med Benetkami in Ogrsko sklenjen mir: Benečani so se morali ponovno odreči Dalmacije in Ogrski plačati davek (7000 dukatov letno na dan sv. Štefana, to je 20. avgusta).¹⁴⁶

19. decembra 1380 sta odstopila oba bana, tako slavonski (Peter Cudar) kot hrvaško-dalmatinski (Szécsi). Slednji je v tretje sprejel funkcijo vrhovnega sodnika na kraljevem dvoru.¹⁴⁷

VII. Ogrska po smrti Ludvika I.

Po štirih desetletjih vladanja je 10. septembra 1382 umrl Ludvik I. Veliki, ne vedoč, da bosta Ogrski skoraj tri leta vladali dve ženski. Zanimivo je, da ni Ludvik I. niti enkrat samkrat banovanja namenil komu od hrvaške aristokracije, prej komu iz vrst nižjega ogrskega plemstva. Med starejšo hrvaško aristokracijo je kralj do najvišjega položaja in časti povzdignil edino rodbino Gorjanskih. Temu so nasprotovali Bánffyji, Chúzi, Lackovii, Széchényji, Cudari, Bubeki in nenazadnje tudi Szécsiji. Slednje je kralj namesto tega nagradil s posestmi, v upanju, da bodo nekega dne stali ob strani njegovi starejši hčerki Mariji, kasnejši kraljici (17. september 1382–17. maj 1395). Po Ludvikovi smrti so Marijini skrbniki zares vse počeli v duhu pokojnega kralja. Szécsi je nadalje ostal vrhovni dvorni sodnik. Še v zadnjem desetletju pred Ludvikovo smrtjo so bile Szécsiju kar nekajkrat zaupane pomembne državniške funkcije. V letih 1381–84 je bil v tretje imenovan za vrhovnega dvornega sodnika.¹⁴⁸ V letih 1381–82 mu je bila zaupana služba bratislavskega župana.¹⁴⁹

¹⁴³ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, str. 205. O tem, kako so Benečani požgali slabo obranjeni Šibenik, so 11. novembra iz okupiranega mesta sporočili tudi Szécsiju v Zadar: »*Thomas quondam Dominici syndicus Sibenici Jadre coram bano Nicolao protestatur Venetos Sibenicum exuisse, quia non habuerunt milites ab eo requisites tocies ad resistendum, et quod peiora timentur ob instaurationem classis Venetorum.*« (CDR, XV, str. 417, št. 307).

¹⁴⁴ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, str. 207.

¹⁴⁵ T. Smičiklas, *Poviest hrvatska*, str. 430.

¹⁴⁶ N. Klaić, *Povijest Hrvata*, str. 369.

¹⁴⁷ V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, str. 217.

¹⁴⁸ *Korai magyar lexikon*, str. 512.

¹⁴⁹ *Biografický slovník*, V. zvazok, str. 190.

Pečat dvornega sodnika in pažanskega grofa Nikolaja III. Szécsija iz leta 1382 z napisom: »S(igillum) Nico(lai) d(e) Zech iudicis curie regis (et) comitis Posoniensis. Enako pečatno podobo je Szécsi uporabljal kot ban celotne Slavonije, le z drugim napisom.¹⁵⁰

Marija je kot nova kraljica Ogrske in Hrvaške na mesto palatina (*nádor*) 8. oktobra 1385 postavila Szécsija.¹⁵¹ Nekje do začetka 14. stoletja je palatin na Ogrskem napredoval do vrhovnega poveljnika vojske in regenta (v primeru, da je bil kralj mladoleten). Prav tako ni bil več imenovan od kralja, ampak od državnega zbora.¹⁵²

V želji po večjem političnem vplivu se je kraljeva vdova Elizabeta začela vmešavati v notranjepolitične zadeve, pa tudi po širšem kraljestvu ni ostala neopažena. Veliko je potovala (in to ne ravno na svoje stroške), predvsem po Dalmaciji in Hrvaški, kjer je bilo plemstvo z njenimi uredbami precej nezadovoljno.¹⁵³ Poleg tega pa nobena od kraljic ni več sklicevala saborov. Leta 1384 je Marija ukinila slavonsko kovnico in vpeljala matični denar. Zaradi dogodkov okrog poljske krone se je dvignilo tudi hrvaško plemstvo, ki je zahtevalo, da kraljici potrđita Ludvikov privilegij. Tako je 22. junija 1384 Marija vendarle potrđila očetov dekret in Zlato bulo iz leta 1222.¹⁵⁴ Kljub temu dejanju je na celotnem Ogrskem že tlela iskra upora. Elizabeta je imela podporo servilnega palatina Nikolaja Gorjanskega. Ob tem so Hrvati osnovali tudi protikraljevo zvezo s Karlom Dračkim na čelu, ki naj bi po njihovem postal nov ogrsko-hrvaški kralj in strmoglavil nepriljubljenega palatina.

Potem, ko je Elizabeta kot hrvaško-dalmatinskega bana razrešila Štefana Lackovia, je maja 1384 to čast zaupala nekemu Tomasiniju oz. Tomažu iz Sv. Jurija, ki je hitro zatrl neko zaroto v Zadru. V primeru zarote se ve le za imena sodelujočih, ki so bili javno usmrčeni.¹⁵⁵ Kot posledica teh dogodkov je sledila akcija slavonskih plemičev. V avgustu 1384 je že obstajala močna liga oz. zavezništvo (*colligati*) hrvaških in ogrskih velikašev, naperjenih proti kraljicama in palatinu Gorjanskemu. Upor je vodil Lackovi, tesno ob strani pa sta mu na znanje dvora stala zagrebški škof in vrhovni dvorni sodnik Szécsi. Osrednji razlog za upor je bil nedvomno Gorjanski, ki se je zaradi svojih ambicij odvrnil od aristokratskih kolegov ter

¹⁵⁰ V. Klaić, Povijest Hrvata 2, str. 199. Pečat z dvoglavim grbom iz leta 1381 se je ohranil na listini iz leta 1381 (CDH, IX/6, str. 270–271 in tu pripis: »sigillo cerae flavae dorsaliter impresso, et aquilam bicipitem alis expansis exhibentem munitae«).

¹⁵¹ CDH, X/3, str. 333 (»A. 1385 Nicolaus proinde Gara, anno 1386, caesus, non tum Palatinus«). V literaturi ponekod zasledimo, da je Nikolaj III. postal palatin že leta 1384 (Vas vármegye, str. 573). Palatin (*Comes Curialis Maior, nádorispán*) je bil prva politična osebnost – takoj za kraljem, ki je predsedoval v Albi Regii, bil pa je tudi poveljnik kraljeve vojske (Paul Hunfalvy, Die Ungern oder Magyaren, Wien und Teschen, 1881, Band V., str. 148). Tako tudi Bartal (A. Bartal, n. d., str. 144): »Exemplo e Germania accersito primum palatio praecepit Comitem, qui Palatinus et Magnus comes postea dictus. Palatini in Decreto S. Ladislai crebra fit mentio. In germanicis documentis sub Ladislao posthumo dicitur Gross-graf; hinc corruptam illud: nádor ispán.«

¹⁵² Ignaz Aurelius Fessler, Geschichte von Ungarn, I. Band, Leipzig 1867, str. 132.

¹⁵³ V. Klaić, Povijest Hrvata 2, str. 240.

¹⁵⁴ Prav tam, str. 241.

¹⁵⁵ V. Klaić, Povijest Hrvata 2, str. 243.

izrabil Elizabetino zaupanje. O uporu je Elizabeta prebivalcem Gradeca (pri Zagrebu) 14. avgusta 1384 pisala iz Temišvara in poudarila, da vodilni akterji «s sodelujočimi in zavezniki ne le s pismi in poslanicami, ampak tudi osebno hodijo do zvestih podanikov ter jih s svojim nevrednim podtikanjem zavajajo na svojo stran in sebi v korist ter k odporu do veličanstva.» Obenem je od Zagrebške županije zahtevala, da se noben od prebivalcev, niti podložnik niti kak dostojanstvenik ne sme pridružiti upornikom ali pa jim na kak drug način pomagati. Če pa jim bo upornike vendarle uspelo prijeti, naj jih zaprejo do kraljičinega prihoda v mesto.¹⁵⁶

Hrvaške upornike je nekaj časa podpiral tudi bosanski kralj Tvrtko I., vendar ga je Gorjanski pridobil na svojo stran. Tvrtko je prisegel zvestobo do groba vsem trem: Elizabeti, Mariji ter Hedviki na Poljskem. Kmalu pa se je Elizabeta obrnila na Horvata, Lackovia, Szécsija in Nikolaja Zambova ter jih pozvala na sestanek v Požegi. Podporo so ji izrekli tudi Krbavski knezi ter Frankopani. 16. maja 1385 so v Požegi po dveh tednih razgovorov prišli do kompromisa: v posebnem razglasu, naslovljenem na prebivalce Bratislave, so zapisali, da so se spori med kraljicama in baroni poglobili ter pozvali k zvestobi in obrambi državnih meja.¹⁵⁷

V avgustu 1385 je zagrebški škof Dračkega pozval, da sede na ogrski prestol. Ob tem pa si je nakopal papeževu zamero. Medtem (28. september) se je Marija poročila s Sigismundom Luksemburškim. 8. novembra sklicala državni zbor in potrdila vse pravice ter pooblastila hrvaškega plemstva, moža pa imenovala za »varuha in upravitelja kraljestva«. V Zagrebu so se zbrali pristaši Dračkega, ki so ga nameravali pripeljati v Budo kot bodočega ogrskega kralja. Med Dračkim in Marijo je nastopilo odkrito sovraštvo. Decembra 1385 se je Drački prišel na dvor poklonit pokojnemu Ludviku I. Elizabeta ga je sprejela in nastanil se je nedaleč od dvora. Hrvaški pristaši so ga uspeli razglasiti za gubernatorja kraljestva. Na Božič je Karel sklical državni zbor, na katerem je bil razglašen za novega kralja Ogrske in Hrvaške. Tedaj se je Marija hotela umakniti k možu na Češko, a ji je to preprečila mati. Drački je bil 31. decembra 1385 okronan v Albi Regii oz. Székesfehérváru, vendar njegovo vladanje ni trajalo dolgo. Elizabeta se je povezala z Gorjanskim in njegovim sodelavcem Blažem Forgačem, ki je 40-letnega Dračkega v noči 7. februarja 1386 hudo ranil, tako da je 24. februarja podlegel ranam. Sigismund je bil 31. marca 1387 okronan za kralja Ogrske in Hrvaške, hrvaški plemiči pa so se razočarani umaknili.¹⁵⁸

Szécsi je v obdobju nemirov okoli ogrske krone ostal aktiven *regnicola* v krogu hrvaške lige in od prve polovice 1385 do 8. oktobra tega leta (preden je bil imenovan za palatina), ostal med ožjimi sodelavci kraljice Marije.¹⁵⁹ Poleg Dionizija, 38. ostrogonskega nadškofa in kardinala ter Marije (1610–79), druge žene Franca Wesselényija, je tako eden redkih, ki je dodobra zaznamoval prelomne trenutke madžarske zgodovine..

¹⁵⁶ Prav tam, str. 242.

¹⁵⁷ Prav tam, str. 248.

¹⁵⁸ T. Smičiklas, *Poviest hrvatska*, str. 438–440.

¹⁵⁹ CDH, X/8, št., str. 182–183.

Zusammenfassung

Nikolaus III. – der angesehenste Vertreter der Familie Szécsi im 14. Jahrhundert

Darja Kerec

In der Mitte des 14. Jahrhunderts wurde Dalmatien durch die militärischen Auseinandersetzungen mit dem benachbarten Venedig erschüttert. Als 1346 Zadar (Zara) fiel, verlieh der ungarische König Ludwig I. das Amt des kroatisch-dalmatinischen Banus an Nikolaus III. von Szécsi, dem bisherigen Großsupann von Nógrád und königlichen Haupttruchseß (asztalnokmester, magister dapiferorum). Die Wahl des Szécsi zum Banus erwies sich als günstig, gelang es doch Ungarn trotz der venezianischen Vorherrschaft auf der Adria im Jahre 1358 Zadar zu erobern und seine Macht dort zu festigen. Dennoch behielten die dalmatinischen Städte (Dubrovnik, Zadar, Knin, Rab, Šibenik, Nin, Skradin, Hvar, Korčula ...) die bereits etablierte Autonomie mit ihren gewählten Fürsten. Unter diesen befand sich von der Mitte der fünfziger bis zum Ende der siebziger Jahre des 14. Jahrhunderts auch Szécsi, und zwar als Fürst von Zadar, Split, Šibenik und Rab. Während seiner Amtszeit hielt er sich außer in Dalmatien auch über längere Zeit in Slawonien auf, wo er die meiste Zeit der Bestätigung des Zehnten im Zagreber Bistum widmete. Im Jahre 1378 entflammte wieder der ungarisch-venezianische Krieg, aus dem Ludwig I. als Sieger hervorging. Die meisten Verdienste für die erfolgreiche Verteidigung von Trogir schreiben die Zeitgenossen gerade Szécsi zu. Nach Ludwigs Tod (1382) verwickelte sich Szécsi in einen Streit mit der kroatischen Adeligenliga, die darum bestrebt war, Karl Drački auf den ungarischen Thron zu setzen. Trotz der Heirat zwischen Königin Maria und Sigismund im Jahre 1385 gelang es dem damals bereits betagten Szécsi, sich auf dem politischen Piedestal zu behaupten.

Die Familie Szécsi aus Gornja Lendava erhielt von der Mitte des 13. bis zum Ende des 14. Jahrhunderts die meisten Donationen in den Komitaten Gömör, Nógrád, Baranya, Pest, Vas und Zala. Neben den Familien Amadai und Hahold (Banffy aus Dolnja Lendava) steigen die Szécsi durch die Übernahme der Herrschaft Gornja Lendava im Jahre 1366 zur wichtigsten Hochadelsfamilie im Übermurgebiet empor. Das Amt des kroatisch-dalmatinischen Banus versah Nikolaus III. von Szécsi nicht weniger als viermal, zugleich wurde er dreimal zum Banus für das gesamte Slawonien ernannt, dreimal war er auch königlicher Haupttrichter. An seinem Lebensabend wurde ihm die Ehre des Bürgermeisters von Bratislava/Preßburg (1381-1382) und nicht zuletzt auch die eines Palatins (8. Oktober- März 1387) zuteil, womit er zu den erfolgreichsten Vertretern seines Geschlechts zählt.